

Europeisme polític i “Cultura europea”

Joan Manuel del Pozo Álvarez

Professor emèrit i Síndic de la UdG

Membre del Consell Assessor de la Fundació Catalunya Europa

L'europèisme polític, encara sacsejat per les tensions econòmiques i per les amenaces d'autodestrucció de la UE amb la crisi del *Covid 19*, faria bé de preguntar-se també sobre altres dimensions de la desavinença interna i algunes raons del dèficit democràtic europeu de fons. Per exemple, tot i partir *ab initio* que la democràcia europea necessitaria la base d'un *démos* fort i reconegut -per ser alguna cosa més que un acord entre estats o, pitjor, entre governs- és plausible qüestionar-se si aquest *démos* necessita o no una cultura compartida: perquè potser una estricta “cultura europea” no és imprescindible per a una democràcia europea com no hi ha ben bé una homogènia ‘cultura USA’ -a la manera de l'homogènia ‘cultura francesa’- i en canvi hi ha una democràcia USA; però, si no fos imprescindible, podria pensar-se que el reconeixement d'alguna forma creïble de “cultura europea” seria recomanable per a definir millor i consolidar un *demos* europeu i la democràcia subsegüent. Preocupat per les dificultats de la democràcia europea, proposo aquesta reflexió.

“El reconeixement d'alguna forma creïble de “cultura europea” seria recomanable per a definir millor i consolidar un *demos* europeu i la democràcia subsegüent.”

La “cultura europea” pot ser que existeixi; o no: perquè, tot reconeixent l'existència del tòpic de la pluralitat cultural com la forma cultural pròpia d'Europa, no hi hauria “una cultura europea” sinó ‘unes cultures europees’. És cert que el concepte de ‘cultures europees’ permet agrupar-les en un conjunt diferenciat del de cultures d'origen geogràfic no europeu com ara, per exemple, la xinesa o la berber. Això, però, és poc satisfactori perquè és una identificació per via negativa; diferencia bé però identifica malament. Hauríem de preguntar-nos si les diverses cultures territorialment

identificades com a europees tindrien una mínima afinitat de fons més enllà de l'espai purament geogràfic i administratiu. Perquè sense caure en la perillosa mística del “*Volksgeist*”, cal reconèixer que un cert grau d'identitat cultural europea facilitaria el sentit de pertinença comuna i, aquest, el de responsabilitat compartida. Per tant, un reforçament inicialment cultural però finalment polític del *démos* europeu.

Preguntem-nos per l'origen d'aquesta hipotètica cultura. Hi ha algunes fonts que puguin veure's com a punt d'unió en origen entre les cultures europees actuals? Cal reconèixer que l'atzar històric instaura a l'espai europeu des de fa més de dos mil·lenis i mig unes matrius lingüístiques llatines –principalment politicojurídiques per l'imperi romà-, conceptuals –principalment les filosoficocientífiques gregues- i simbòliques –principalment les religioses judeocristianes- d'una força *cultural* extraordinària. Configuren un veritable marc mental, tot i que potser no en som prou conscients.

“Cal reconèixer que un cert grau d'identitat cultural europea facilitaria el sentit de pertinença comuna i, aquest, el de responsabilitat compartida.”

Podem dir, doncs, que les diferents cultures dels europeus tenen un origen comú d'una gran potència. A més, però, de l'origen compartit –no homogèniament, però majoritàriament- hi ha d'altres elements compartits: un primer, menys llunyà en el temps, és l'art medieval europeu, amb aquesta denominació perquè les obres, com els viatges dels seus autors, s'escampaven per tots els territoris avui anomenats Europa: principalment l'art gòtic, tant l'eclesiàstic com el civil, que de punta a punta d'Europa mostra una força unitària d'estil realment impactant. En un altre registre cultural interessant destaquem l'estil urbanístic de les nostres ciutats, avui identificat com a 'ciutat compacta', tan allunyat, p.e., de formes com les nordamericanes –*downtowns*, *malls*, cases disgregades pendents del cotxe-; la ciutat medieval europea, amb una barreja feliç de funcionalitats diverses, persisteix tossudament i és un ingredient cultural –sense necessitat de cometes- de primer ordre. I en un ordre més simbòlic, la cultura literària té també, tot i la seva dependència de cada llengua en què s'escriu, un patrimoni comú que va més enllà del reconeixement universal de la genialitat, com seria el cas d'un Shakespeare o un Cervantes. Hem tingut autors d'una específica força europeista indiscutible que han ultrapassat la seva dimensió 'nacional' per esdevenir estrictament o principalment 'europeus': seria el cas, segles enrere, del nostre Ramon Llull –estudiat i en part seguit per Nicolau de Cusa-, d'un Petrarca, d'un

Erasme de Rotterdam –qui el pensa només com a ‘holandès’?- , d’un Montaigne, d’un Voltaire –com el va impactar i inspirar el gran terratrèmol de Lisboa!- d’un Goethe, d’un Keats –que van (re)viure les arrels clàssiques, però no només per això-; i, més a prop nostre, hem assumit com a ‘cultura europea’ l’obra de poetes o escriptors per damunt de la seva primera identificació nacional o lingüística, com la d’un Thomas Mann –amb una *Muntanya màgica*, màgica sobretot per la seva dimensió conceptual supragermànica-, un Rilke –‘el poeta d’Europa’, se n’ha dit-, un Samuel Beckett – irlandès escrivint el cèlebre *En attendant Godot* en francès- un Claudio Magris –quin *Danubi* el seu, un nervi d’Europa!-, un Fernando Pessoa –escriptor en portuguès i anglès, amb un *Llibre del defici* i uns heterònims de dimensió europea, amb un glossador seu també de la mateixa dimensió, com l’italià Tabucchi. O un transnacional Jorge Semprún o un poeta i europeista crític Hans Magnus Enzensberger que escriu un assaig europeista contra la Brussel·les plena d’euròcrates. Què dir de casos tan singulars com Unamuno aprenent danès per llegir Kierkegaard o Freud aprenent espanyol per llegir el *Quijote*? Hi ha en tots ells –i no és una llista exhaustiva- alguna cosa que no només és l’ús de diverses llengües per part d’alguns d’ells o la mobilitat geogràfica i sentimental d’altres, que ens els fa sentir plenament i netament europeus, molt per damunt de la seva llengua o nació d’origen. I, en l’ordre més estudiós que estrictament creatiu –però també- recordem autors traspassats recentment com George Steiner, renovador humanista europeu. I Zygmunt Bauman, gran analista social d’origen polonès posteriorment afincat a Anglaterra, o Edgar Morin, feliçment encara viu, amb la seva reconeguda dimensió transnacional en l’ordre polític i transdisciplinar en l’ordre intel·lectual.

“Hem tingut autors d’una específica força europeista indiscutible que han ultrapassat la seva dimensió ‘nacional’ per esdevenir estrictament o principalment europeus”

Tot això, i no és poc, ens permet parlar d’una “cultura europea” sense embuts, encara que haguem d’acceptar que tots aquests vincles mereixerien més coneixement i, sobretot, un extens reconeixement popular avui inexistent. El *demos* europeu –i la *democràcia* subsegüent- no pot beneficiar-se encara de la consistència desitjable d’aquesta alhora certa i incerta “cultura europea” que faria que no calgués l’ús de les cometes i d’aquesta mateixa reflexió.